

## *Kritik og debat*

### GRÆKENLANDS FORHISTORISKE KULTURER

HISTORISK TIDSSKRIFT 12. række, III, indeholder s. 276 ff. en anmeldelse af mag. art. Jørgen Jensen af min bog, Grækenlands forhistoriske kulturer I. Stenalder og tidlig bronzealder. 1966.

Da denne anmeldelse er affattet uden hensyntagen til bogens specielle formål og uden relation til det kildemateriale, bogen nødvendigvis må bygge på, ja, endda uden relation til bogens faktiske indhold, som – hvor det overhovedet refereres – gengives fordrejet og i totalt misvisende sammenhæng, nødsages jeg til at protestere over for et så uacceptabelt anmeldelsesgrundlag.

Som det fremgår af min bogs forord, er den »især tænkt som lærebog for de arkæologistuderende«, idet jeg dog har »forsøgt at give bogen en sådan form, at den kunne have interesse også uden for de fagstuderendes kreds«. Anmelderen forholder tidsskriftlæseren disse oplysninger, undlader en bedømmelse af bogen herudfra og anker desuden over netop de forhold, der betinges af bogens sigte, f. eks. de elementære teknologiske definitioner, varsomheden med at fremsætte nye hypoteser og selve bogens form incl. resumeerne, i øvrigt specielt bifaldet af de arkæologistuderende, der har fulgt min universitetsundervisning på grundlag af det foreløbige manuskript. Som det fremgår af bogens forord, modtog jeg opfordringen til et arbejde af den ovenfor formulerede art af professor i klassisk arkæologi ved Aarhus Universitet, dr. phil. Kristian Jeppesen, der har accepteret såvel arbejdets form som det færdige manuskript.

Idet jeg vedkender mig, som af anmelderen påpeget, en typologisk orienteret arkæologisk forskningstradition, omend ikke som målsætning, men som middel (metode) og absolut ikke som eneste middel, vil jeg angive det som mit mål, med baggrund i en elementær gennemgang at fremsætte de bredest mulige kulturhistoriske oversigter, som kildematerialet tillader. Men begrænsningen gives af netop det mangelfulde og ofte lidet differentierede primære kildemateriale fra Grækenlands tidlige forhistorie. Specielt for vurderingen af de to brydningsperioder, overgangen til neolithicum og overgangen til tidlig bronzealder, er det af

betydning, at vi mangler relativitetsviden, kendskab til de nærmest forudgående perioders kultur, kun det græske fastlands overgang til tidlig bronzealder delvis undtaget. Om netop disse to brydningsperioder koncentrerer anmeldelsen.

Mest oversigtsmæssigt behandler anmelderen den tidlige bronzealder på Fastlandet, Kreta og Kykladerne, hovedsageligt ved at give retningslinier for det af ham ønskede kulturbillede: »... en bredere belysning af, hvorledes den intensiverede handelsvirksomhed med baggrund i en række teknologiske fornyelser, først og fremmest inden for metalhåndværket, skabte helt nye økonomiske betingelser for det ægæiske kulturområde, på det tidspunkt stående på tærsklen til bykulturen«. Imidlertid angiver sparsomme bylevn eksistensen af bykulturer allerede på det neolithiske græske fastland. Græsk metalhåndværk gennemgår ikke i de nævnte egne tidlige bronzealder en række teknologiske fornyelser, men synes ved overgangen hertil lært direkte fra den nære Orient på det dér udviklede teknologiske stade, mens senere teknologiske fornyelser først får betydning i mellemste bronzealder. Det er ikke en intensiveret handelsvirksomhed ved overgangen til eller i tidlig bronzealder, der skaber de nye økonomiske betingelser for det ægæiske kulturområde. Forholdet er lige omvendt. Som fundene på det græske fastland viser det, opstår allerede tidligt i neolithisk tid en handelsvirksomhed af intensiv karakter, der giver grækerne kendskab til nærorientalsk metalhåndværk, og at den alene ikke kan skabe de økonomiske betingelser, der generelt karakteriserer Grækenlands tidlige bronzealder, viser udviklingen i Thessalien, det for fastlandets neolithicum repræsentative land. Trods en stærk handelsaktivitet til nærorientalske chalkolithiske egne stagnerer Thessalien kulturelt allerede før overgangen til tidlig bronzealder, åbenbart grundet i den frugtbare egns mangel på metallejer. Afgørende for de enkelte græske egne kulturudvikling i tidlig bronzealder er ifølge min bog deres adgang til råmetaller, den nye basis for landets økonomi, og denne betinger efter en vanskelig og endnu ikke fuldt klarlagt overgangsperiode intensiteten af deres handelsvirksomhed. Jeg ville nok mene, at anmelderens ideer om Grækenlands tidlige bronzealder – i alt væsentligt en direkte overførelse af kulturbilledet for nærorientalsk chalkolithicum – ville have stået sig ved at være set i relation til det metodisk (elementært typologisk) bestemte fundmateriale fra Grækenlands tidlige forhistorie, før de var fremsat, og ser i dem ingen fornuftig indvending mod min bogs vurdering af Grækenlands tidlige bronzealderkultur. Den endelige forståelse må afvente større baggrundsviden, en fremtidig neolithisk udgravningsvirksomhed over hele det ægæiske område.

For neolithicum behandler anmelderen kun eet problem i sit eneste forsøg på en konkret vurdering inden for min bogs hovedemne, Græ-

kenlands tidlige forhistorie: »diskussionen om agerbrugets oprindelse på det græske fastland (s. 45 ff.)«. Sammenkædet med bedømmelsen af min bogs kortfattede introduktion om nærorientalsk neolithicum fylder dette afsnit næsten halvdelen af den to sider lange anmeldelse. Anmelderen udtaler her bl. a., at jeg skildrer kildestoffet efter »rent antikvariske synspunkter« og fortolker det »efter meget traditionelle synspunkter«, idet »f. eks. oprindelsen til de keramiske former og ornamentmotiver« spiller »en afgørende rolle« i diskussionen, hvorunder der tages stilling til indvandringsteorier. Sluttelig fremsætter anmelderen belæring om, at »kendskabet til landbrug og beherskelsen af den keramiske fremstillingsproces er to adskilte fænomener og problemet lader sig kun belyse ved en betragtning af de prækeramiske agerbrugssamfund«.

Jeg deler fuldt ud anmelderens opfattelse af den rigtige behandling af problemet om agerbrugets oprindelse på det græske fastland og har derfor også i min bog behandlet det i overensstemmelse hermed, ganske vist ikke – som skrevet i anmeldelsen – på s. 45 ff., men under gennemgangen af de (endnu kun sparsomt kendte) prækeramiske agerbrugssamfund på s. 32 ff. – nøjagtigt som ønsket af anmelderen – således adskilt fra fænomenet »beherskelsen af den keramiske fremstillingsproces« og desuden under henvisning til den økologiske baggrund, hvis betydning for forståelsen af den neolithiske kulturs udvikling, anmelderen fremhæver i sit umiddelbart forudgående nærorientalske afsnit. Efter en gennemgang af materialet giver jeg s. 34 følgende konklusion for problemet: »Landbrugskulturen kan ikke være opstået spontant i Thessalien, men må have den nære Orients landbrugsudvikling som forudsætning og være indført herfra. Det græske fastland har hverken de klimatiske betingelser for de vilde kornsorter eller oprindelsesformerne for de første tamdyr, og bondekulturen træffes først, da den har nået et udviklingstrin med mange kornsorter og flere arter af husdyr«.

Anmelderen skylder mig en forklaring på, hvorfor han i en så fyldig og så nedvurderende redegørelse for mine synspunkter angående et så vigtigt problem, simpelthen udelader den centrale del af mine synspunkter (fremført s. 32–34), kun refererer en senere del af diskussionen (med sidehenvisningen s. 45 ff.), som bl. a. har den tidligere fremsatte konklusion som forudsætning, og udelukkende bygger sin bedømmelse på dette forvanskede grundlag og det samtidig med, at han docerer netop den måde, jeg i virkeligheden har behandlet problemet på, som den rigtige. Det er en totalt misvisende orientering for læseren.

Afsnittet i min bog s. 45 f. har som baggrund konklusionerne for de tidligere særskilte behandlinger af såvel prækeramisk som tidligkeramisk neolithicum, som går ud på, at de begge må have den nære Orients kulturudvikling som forudsætning. Her forsøger jeg bl. a. – hvad jeg anser for min pligt i en lærebog – en stillingtagen til den aktuelle faglige

diskussion, hvorvidt de nye kulturelementer skyldes indvandring fra den nære Orient eller har anden begrundelse, og jeg gør det med en belysning af teorierne, som overflødiggör anmelderens parenthetiske spørgsmål. Indvandringsteorien er i nyere forskning fremsat første gang i 1953 af Fritz Schachermeyr, en af de betydeligste nulevende kendere af Grækenlands tidlige forhistorie, hvis sidste indlæg i debatten kom i 1964, året før afslutningen af mit manuskript (1965, cf. forordet). Den samtidige publikation af de nyeste engelske udgravninger i Knossos på Kreta med en tolkning af det tidligste neolithiske materiale som tegn på indvandring, sikkert fra Lilleasien, viser, at indvandringsteorier til bedømmelse af Grækenlands tidlige neolithicum er i høj grad levende. Jeg må således protestere mod anmelderens konklusion: »I forfatterindens fremstilling er det imidlertid stadig den ældre forsknings »neolithiske revolution« . . . der spøger«. Intet genfærd spøger i min fremstilling. Den behandler faglitteraturens aktuelle diskussion i overensstemmelse med teoriernes formulering.

Sent stiller anmelderen spørgsmålet om min bogs forhold til kilde-materialet, specielt kildematerialets struktur. Besynderligt nok undersøger anmelderen overhovedet ikke dette spørgsmål, endsige besvarer det. Hvorfor efterlader en faglig anmelder et så fundamentalt relevant og af ham selv stillet spørgsmål åbent?

Ligesom jeg mener, at min bog er helt i overensstemmelse med kilde-materialet fra Grækenlands tidlige forhistorie og dets struktur og ikke i anmeldelsen har fundet bevis for det modsatte, vil jeg tillade mig at udtale – modsat en af anmelderen fremsat ligeledes ubevist påstand – at mine problemformuleringer for Grækenlands tidlige forhistorie er helt ajourførte, omend ofte væsensforskellige fra de inden for nærorientalsk arkæologi relevante, som synes lagt til grund for anmeldelsen.

INGRID STRØM

I SINE bemærkninger til min anmeldelse af Grækenlands forhistoriske kulturer har forfatterinden ment at kunne påpege en manglende hensyntagen til bogens dobbelte formål. Denne opfattelse må skyldes, at hovedvægten i anmeldelsen var lagt på en kritisk vurdering af de kulturhistoriske teorier, som også kunne have interesse uden for de fagstuderendes kreds. Det blev dog gjort ud fra den betragtning, at netop de kulturhistoriske teorier og problemformuleringer må være bærende for materialefremlæggelsen i et arbejde af den foreliggende art. I forbindelse med Grækenlands tidlige forhistorie, hvor kildestoffet endnu er så mangelfuldt, spiller problemformuleringer og teoridannelser en vigtig heuristisk rolle. Man kan henvise til et nærliggende eksempel fra nærorientalsk arkæologi: V. Gordon Childe's *New Light on the Most*